

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Снежана Христова Николова

относно дисертационен труд на тема „Артдейности в корекционно-педагогическата работа с деца със специални образователни потребности”

за придобиване на образователна и научна степен „доктор” по докторска програма Специална педагогика, в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика

Докторант: Апостолия Еврипидис Хармани

Научен ръководител: доц. д-р Пелагия Михайлова Терзийска

Актуалност на проблема

Дисертационният труд на Апостолия Хармани е насочен към възможността за прилагане на артдейности в корекционно-обучителния процес на деца със специални образователни потребности. Тезата, че изкуството като цяло има важно място при обучението и възпитанието на децата с отклонения в развитието е известна още от времето на Е. Сеген. В своите разработки Л. С. Виготски подробно разглежда благотворното му влияние върху тази категория децата, като специално внимание отделя на ролята на художествената дейност както при развитието на психическите функции, така и при активизирането на творческите прояви на децата с увреждания чрез различните видове изкуство – музика, театър, живопис.

В днешно време специалните педагози използват все повече специфични и нетрадиционни методи при работа с децата със специални образователни потребности. Търсят се ефективни средства за корекция и все по-често изкуството като цяло се използва в процеса на обучение и възпитание. Изкуството се оказва значимо средство не само при възпитанието на децата. То влияе както върху нравственото им развитие, така също и върху формирането и развитието на мисловните процеси, въображението, емоциите и чувствата им. Идеята за „обучение и възпитание чрез изкуство” е все по-популярна, особено що се отнася до възможностите на изкуството за корекция на психическите процеси. В този смисъл, представената докторска дисертация безспорно е посветена на значим за специалната педагогика проблем – използването на артдейности и занимания в корекционно-педагогическата работа с ученици със специални образователни потребности за повишаване на капацитета им от гледна

точка на обучение, поведение, емоции и взаимоотношения с другите.

Докторант Хармани си поставя за цел да се разкрие ролята на артдейностите за ефективно осъществяване на корекционно-педагогическа работа с ученици със специални образователни потребности, както и стимулиращото влияние на артдейността за активно участие в този процес. През последните години приобщаващото образование е водеща образователна парадигма, според която учениците със специални образователни потребности се обучават в общообразователните училища. Това налага предлагане и прилагане на алтернативни методи и средства, в условията на подкрепяща среда, за постигане на по-добри резултати както в образователното, така и в социалното и житейското им функциониране.

Характеристика и оценка на дисертационната разработка

В съдържателно и количествено отношение дисертационният труд напълно отговаря на изискванията за докторска дисертация. Той е в общ обем от 495 страници, като основният текст е 210 страници, след който на 285 страници са разположени библиографията и приложенията. Състои се от резюме, увод, три глави – две теоретични и една глава с количествен и качествен анализ и интерпретация на получените резултати, обсъждане, изводи, библиография и приложения.

Дисертационната разработка започва с *резюме*, в което са определени предметът, обектът, целта, задачите, хипотезите и методите на изследването. Следва *уводът*, който добре въвежда в разглежданата проблематика. Отбелязва се, че използването на артдейности в корекционно-педагогическата работа с ученици със специални образователни потребности е сравнително ново обстоятелство в Гърция, което обосновава както актуалността, така и необходимостта от проведеното изследване.

Добре структурирани и написани са двете теоретични глави.

В *първа глава* много задълбочено и детайлно са поднесени темите за артпедагогика, арттерапия, артдейности в изкуството и науката, като прецизно са разгледани от всички възможни гледни точки – педагогически, психологически, научни, изкуствоведски. В нарочен параграф е разгледана темата за артдейностите за деца със специални образователни потребности. Видна е личната ангажираност на докторант Хармани и амбицията ѝ да представи наситена картина на корекционно-педагогическа работа чрез възможностите на изкуството.

Втора глава включва два основни параграфа. Първият представя психолого-

педагогическа характеристика на различни категории деца със специални образователни потребности – нарушения от аутистичния спектър, умствена изостаналост и Даун синдром, специфични нарушения в способността за учене, сензорни нарушения, хиперактивност и дефицит на внимание. Акцентираща се на това, че те не представляват хомогенна група и образователните им дефицити са в зависимост както от конкретното нарушение, така и от тежестта на нарушението.

Вторият параграф се спира на аспектите на корекционно-педагогическата работа с деца със специални образователни потребности чрез изкуство. Последователно е отделено внимание на възможността за интегриране на различни артдейности и изразни средства за упражняване на влияние; на създаването на атмосфера на доверие, грижа и толерантност чрез адекватна подкрепяща среда и не на последно място по значимост – на екипната организация за реализиране на артзанимания с учениците със специални образователни потребности. Апостолия Хармани обобщава, че за реализиране на художествени дейности за тези деца е необходимо сътрудничеството на всички участници в корекционно-педагогическата работа: учители, специални педагози, съученици, членовете на семейството и на общество като цяло. Всички те играят важна роля в тази насока и е необходимо да обединят усилия, за да се помогне на децата със специални образователни потребности да развиват своя потенциал.

Трета глава на разработката ни запознава с описанието и етапите на изследователската програма и прилагането на артмодела за подобряване на корекционно-педагогическата работа с деца със специални образователни потребности. Започва с определяне на целта на изследването, от която логично са изведени задачите и точно са формулирани четири работни хипотези. В анкетното проучване са се включили 100 учители и 60 родители. Въпросниците към тях съдържат по 26 въпроса. В интервюто са взели участие 10 учители и 10 родители на деца със специални образователни потребности. Подобен инструментариум дава възможност за богат и надежден материал за анализ и оценка на получените резултати. Осъществена е количествена и качествена обработка на резултатите. Използвана е програмата IBM SPSS Statistics 23. Анализът на събраните данни и резултати е онагледен с 37 таблици и 26 диаграми.

Наред с анкетното проучване на учители и родители е осъществен и описан педагогически експеримент чрез включване на артдейности и артзанимания в корекционно-педагогическата работа при 10 ученици от различни възрастови групи

(от 7 до 15 години), от различен пол (момичета и момчета) и с различни специални образователни потребности (аутизъм, дислексия, умствена изостаналост, дефицит на вниманието, хиперактивност). Детайлно и съвместно е представена интервенцията с децата в продължение на 8 седмици и резултатите от прилагането на артдейности, специфични за всяко едно от тях.

В *дискусията* се извеждат значимите резултати от изследването и се потвърждават издигнатите хипотези. Подкрепям разсъжденията и обобщенията на докторант Хармани, които са представени коректно и добросъвестно. Впечатление прави извеждането на три ключови компонента на изследването – положителната реакция на учителите, участващи в изследването; определянето на родителите като съществен фактор и участието и положителната реакция на децата със специални образователни потребности, включени в изследователската програма. Наред с това се отправят *препоръки* за педагогическата практика, които звучат реалистично – по отношение на използването на подходящи артзанимания, които да подпомагат увеличаването на образователната и коригиращата ефективност на обучението на деца със специални образователни потребности; които да са в съответствие с индивидуалните им особености и специални потребности и които да подпомогнат процеса на създаване на необходими и значими навици: правилно поведение в различни социални ситуации, контрол на емоциите, взаимоотношения с други хора, умения за диалог и др.

Заключението придава завършеност на разработката.

Библиографията е богата и включва 244 източника на латиница, български, гръцки език и интернет позиции.

Приноси на дисертационния труд

Представените от докторанта научни приноси приемам за обективни. Очертани са в две групи:

✓ Приноси към *теорията* – обогатяване представите за децата със специални образователни потребности от гледна точка на техните възможности за обучение чрез използване на специфични за тях инструменти; разширяване на теорията за използване на артдейности като ефективно средство за преподаване и влияние върху поведението, емоциите и взаимоотношенията на тези деца.

✓ Приноси към *практиката* – предложена е алтернатива на конвенционалното обучение чрез осъществяване на артзанимания с учениците със специални образователни потребности и е създаден съответен артмодел като

възможност за практическо приложение.

Чрез препоръките за педагогическата практика е показана необходимостта от разчупване на стереотипите в учебно- възпитателния процес, посредством прилагане на подходящи артзанимания за подпомагане образователната и коригираща ефективност при обучението на учениците със специални образователни потребности както в специалното, така и в общообразователното училище.

Публикации по темата на дисертационния труд

В периода 2016 – 2018 г. Апостолия Хармани представя 5 самостоятелни публикации по темата на дисертационния труд – четири от сборници от конференции в България и Гърция и една статия в онлайн списание „Стратегии на образователната и научната политика”. Съдържателно публикациите са в съответствие с проблемните области, представени в разработката. По този показател нормативните изисквания са покрити.

Автореферат

Предложеният автореферат съответства на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на ЮЗУ „Неофит Рилски”. Съдържа 48 страници текст, 6 таблици, 7 графики и една фигура. Съдържанието му отразява точно представения за оценка дисертационен труд.

Препоръки и въпроси

Препоръчвам докторантът да потърси начини и възможности за популяризиране на резултатите от дисертационното изследване, които са актуални и практически приложими.

Към докторанта имам следния въпрос: Считате ли, че приложените в корекционната работа с ученици със специални образователни потребности арттехники и артдейности биха имали резултат и при работа с ученици с типично развитие и биха ли ги приели и прилагали педагозите в Гърция?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд разглежда значим и актуален въпрос в последните години, свързан с използването на артдейности в корекционно-педагогическата работа с ученици със специални образователни потребности. Представената солидна теоретична база е предпоставка за съществените експериментални резултати до които достига докторантката. Те могат да се определят като принос за практиката.

Дисертационната разработка отговаря на всички изисквания за подобен род

научни трудове. Доказателство е за сериозните теоретични познания на Апостолия Хармани и за уменията ѝ за анализ и интерпретация на получените резултати.

Въз основа на изложеното по-горе, предлагам на Уважаемото Научно жури да присъди **образователната и научна степен „доктор”** на ЮЗУ „Неофит Рилски” по докторска програма Специална педагогика, в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика на **Апостолия Еврипидис Хармани**.

26.08.2019 г.

гр. Шумен

проф. д-р Снежана Николова